

Эргешова Б.М.

БАЛДАРДЫ СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН КОРГОО

Эргешова Б.М.

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ДЕТЕЙ

B.M.Ergeshova

SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN

УДК: 3: 17.023.32

Берилген макалада социалдык коргоого муктаж болгон балдарды мамлекеттин, коомдук уюмдардын жардамы менен социалдык колдоого алуу ишмердүүлүктөрүнүн сапаты жөнүндө баяндалат.

Негизги сөздөр: балдар, акселерация, үй-бүлө.

В данной статье рассматривается помощь оказываемая государствам и обществами организациями детям, которые нуждаются в поддержке и качественная деятельность социальных организаций.

Ключевые слова: ребёнок, акселерация, семья.

The article deals with the necessity of social support for the children who need it and the quality of such activities organized by the government and social organizations.

Key words: a children, acceleration, family.

Социалдык инфраструктуранын абалы үчүн өлкөнүн экономикалык өнүгүшүнүн рыноктук негиздерге тез өтүшү кыйынчылыктарды жаратты. Өткөөл мезгилде Өкмөткө туш келген финансылык маселелер негизги тейлөөлөрдү каржылоонун жетишпегендигине алып келди. Натыйжада төмөнкү терс кырдаалдар пайда болду.

Акыркы жылдары балдардан баш тарткан ата-энелердин саны күн сайын кескин көбөйгөнү байкалат. Муктаж болгон үй-бүлөлөр үчүн балдарды мамлекетке тарбиялоого берүү дагы эле болсо проблеманы чечүүнүн кеңири тараган ыкмасы болуп эсептелет. Балдар үйлөрүндө балдар өздөрүн жетимдей сезишет, аларда өздөрүнүн дене - бой, эмоционалдык жана интеллектуалдык жөндөмдөрүн толук өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк жок. Балдар үйлөрүнүн жана интернаттардын балдарынын 50%ы окууда кыйынчылыктарга туш болушат.[1].

Азыркы учурда өспүрүмдөр өздөрүнүн кызыкчылыктарын активдүү түрдө өздөрү коргошууда. Бириккен Улуттар Уюмунда кабыл алынган терминологияга ылайык, балдар бул – он сегиз жашка толо электер. Бүгүнкү күндө бул маселелер коомдук өнүгүүнүн темпинин өсүшү менен байланышкан айрыкча жаштардын физиологиялык жетилүүсү, илимде бул маселе акселерация деген ат менен колдонулат.

Акселерация 80-жылдардан баштап пайда болгон проблема. Ал адамдарга керек болгон продуктулардын, балдардын эрте жетилүүсүн пайда кылып, билим деңгээлин кечендетүүдө. Мындан сырткары жаштар арасында төмөндөгүдөй маселелерди белгилесек болот. Мисалы: жумушсуздук айрыкча балдардын ортосунда жогорку деңгээлди

көрсөтүп турат. Көпчүлүк жаштар эмгек жолун жетишпеген шартта баштайт, бул эмгек акынын төмөндүгү, өзүнүн үйүнүн жоктугу, эс алуучу уюмдарга каражаттардын жетишсиздиги менен байланышкан.

Кылмыштуулук жана сойкулук бардык мамлекеттерде көйгөйлүү маселе катары каралат. Бул проблемалардын ар бирин өз алдынча чечүү өтө кыйын болгондуктан, комплекстүү түрдө чечүү керек жана ал эл аралык келишимдин негизинде аткарылышы зарыл.

Он төрт жашка чыккан бала ата-энелеринин биринин жана аларды алмаштыруучу адамдардын же, үй-бүлөнү жана балдарды колдоо бөлүмүнүн жазуу жүзүндөгү макулдугу менен окуусунан бош убактысында денсоолугуна зыян келтирбеген жана окуу процессин бузбаган жумуштарды аткарууга, эмгек келишимин түзүүгө укуктуу.

Мамлекет башталгыч эмгектик (кесиптик) даярдык мекемелер системасы аркылуу он төрт жаштан баштап балдардын кесипке даярдануу укуктарын камсыз кылат.

Менчиктин бардык түрүндөгү ишканалар, мекемелер жана уюмдар ишке орноштуруу кызматтарынын жолдомолору боюнча балдардын жумушчу орундарына алууга милдеттүү. Балдарды бошотуу баланын же үй-бүлөнүн жана балдарды колдоо бөлүмүнүн макулдугу боюнча, болбосо соттун чечими менен гана жол берилет[1,2].

Балдардын эмгегин пайдалануу.

Бул статьяда балдардын эмгегин пайдаланууда мекемелерде жана уюмдарда, анын ичинде кооперативдерде үй-бүлөлүк жана ижаралык падиатта балдарды мажбурлаган же, анын ден соолугуна жана дене-бой, акыл-эс, рухий, адептик жана моралдык өсүшүнө залал келтирүүчү эмгектин бардык түрлөрүнө тыюу салынат. Балдардын эмгегин пайдаланууда алардын эмгегин жаман түрлөрүндө пайдаланууга тыюу салынат.

Эмгек шарты зыяндуу же, опурталдуу жумуштарда, жер астындагы жумуштарда, ошондой эле аткаруу балдардын ден соолугуна жана адептик өсүшүнө зыян келтирүүсү мүмкүн болгон жумуштарда оюн зоок бизнесинде түнкү кафе-бар жана клубдарда, спирт ичимдиктерин, тамеки тартууларын, баңги заттуу жана уулу дары-дармектерди жана ушул сыяктууларды өндүрүүдө, ташып

жеткирүүдө жана сатууда балдардын эмгегин пайдаланууга тыюу салынат [3].

Балдардын алар үчүн белгиленген ченемден ашык оор нерселерди көтөрүүлөрүнө жана ташууларына тыюу салынат.

Балдардын эмгегин колдонуу тыюу салынган жумуштардын тизмеси, ошондой эле оор нерсени көтөрүүнүн ченемдик чектери эл аралык келишимдин Конвенциясында белгиленет.

Катышкан мамлекеттерде ушул статьяны жүзөгө ашыруу үчүн мыйзамдык, административдик жана социалдык чараларды, ошондой эле, билим берүү багытындагы чараларды көрүшөт. Бул максаттарда башка эл аралык документтердин тиешелүү жоболорун жетекчиликке алуу менен катышкан мамлекеттер:

- баланын эң төмөнкү курагын же аны жумушка кабыл алуу үчүн зарыл болгон эң төмөнкү куракты;

- баланын жумуш күнүнүн узактыгы жана эмгек шарттары жөнүндө зарыл талаптарды аныкташат;

- ушул статьяны натыйжалуу жүзөгө ашырууну камсыз кылуу үчүн жазанын тиешелүү түрлөрүн же, башка санкцияларды карашат.

Аталган мамлекеттер балдарды баңгилик каражаттарды жана психотроптук заттарды колдонуудан тиешелүү эл аралык келишимдерде аныкталгандай коргоо жана мындай заттарды мыйзамга жат өндүрүштө же балдарды сатууда, балдарды пайдаланууга жол бербөө үчүн бардык чараларды, анын ичинде мыйзамдык, административдик жана социалдык чараларды ошондой эле билим берүү багытындагы чараларды көрүшөт.

Он төрт жашка чейинки балдар түзгөн бүтүмдөр ушул статьянын 3-пунктунда көрсөтүлгөндөн башка учурларда жараксыз болот жана башка учурларда алардын мыйзамдуу өкүлдөрү ата-энелери, асыроочулар же камкорчулар гана түзө алышат. Жетиден он төрт жашка чейинки бала төмөнкү бүтүмдөрдү өз алдынча жасоого укуктуу:

- тиричиликтик майда бүтүмдөр;

- нотариуста күбөлөндүрүүнү же жол-жобо-лоону, же мамлекеттик каттоону талап кылбаган, кайтарымыз пайда алууну көздөгөн;

- он төрттөн он сегиз жашка чейинки бала ата-энелеринин, асыроочуларынын жана камкорчуларынын макулдугусуз төмөнкүлөргө өз алдынча укуктуу:

- өзүнүн эмгек акысын, стипендиясын жана башка кирешелерин тескөөгө;

- мыйзамга ылайык кредиттик мекемелерге аманат салууга жана аларды тескөөгө;

- ушул Кодекстин 41-статьясынын 3-пунктунда каралган тиричиликтик майда бүтүмдөрдү жана башка бүтүмдөрдү түзүүгө;

- он төрттөн он сегиз жашка чейинки бала ушул статьянын 1 жана 2-пунктарына ылайык жасаган бүтүмдөрү үчүн мүлктүк жоопкерчиликти өз алдынча тартат. Өзүнүн иштери менен келтирген

зыян үчүн андай бала Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине ылайык жоопкерчилик тартат;

- жетиштүү себептер болгон учурда, бала Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине жана ушул Кодекске ылайык толук аракетке жөндөмдүү болгондон башка учурларда, сот ата-энелердин, асыроочулардын же камкорчулардын же үй-бүлөнү жана балдарды колдоо боюнча бөлүмдүн сунуштамасы боюнча он төрттөн он сегиз жашка чейинки баланын өзүнүн эмгек акысын, стипендиясын же башка кирешелерин өз алдынча тескөө укугун чектей же ал укуктан ажыратылышы мүмкүн. [4,5]

Эмгек шарты – бул балдардын ден-соолугуна, өзүн-өзү сезүүсүнө таасир этүүчү өндүрүштүк чөйрөдөгү факторлорго анын төмөнкү иерархияда же баскычта кароого болот. Мисалы: зыяндуу жана өтө зыяндуу баскычтагы факторлор: зыяндуу же, өтө зыяндуу шарт ден соолугу начар балдарды жана майып балдарды өлүмгө алып келиши мүмкүн. Жагымсыз же нормалдуу шарт – бул балдардын иштөө жөндөмдүүлүгүн төмөндөтөт, жагымдуу эмгек шарты – бул балдардын ден-соолугуна терс таасирин тийгизбейт, зыяндуу жумуш шартын төмөндөгүдөй факторлорго бөлүүгө болот:

- физикалык шарт вибрация – үн, ызы-чуу, нурдануу ж.б;

- химиялык – газ, пар;

- чандар - минералдык чандар, жер-жемиштеги чандар;

- биологиялык – вирустар, бактериялар, микроптор;

- нормалдуу шарттар – бул санитардык гигиеналык;

- Эстетикалык – уют, жарык, кооздук;

Жумуш оруну иштөөчүлөрдүн эмгек процессинде туруктуу же убактылуу орду жумуш оруну мекемелердеги эмгектин бөлүнүшүнүн функционалдык ячейкасы же өндүрүштүн баштапкы клеткасы, бул продукты өндүрүлгөн жана рухий товар өндүрүлгөн жер.

Балдарды иш менен камсыз кылуу – бул эл аралык келишимде балдардын укугун коргоо жөнүндөгү Конвенцияга каршы келбеген эреже катары, пайда алып келүүчү иш менен же, ага теңештирилген ишмердүүлүк менен камсыз болуучулук, балдардын эмгекке жарамдуулугу он беш жаштан башталат. Балдарды иш менен камсыз кылуунун мамлекеттик кызмат органдарында жумушу жок же ага теңештирилген абалда катталган. Ошондой эле жумуш табууну каалаган жана ага киришүүгө даяр эмгекке жарамдуу курактагы граждандар же болбосо эч кандай маянасы, кирешеси жок жумушсуздугу үчүн пособиенин эсебинен жашаган адам. Жумушсуз балдарга төмөндөгүдөй социалдык колдоолор көрсөтүлөт:

- балдарды иш менен камсыз кылууга көмөктөшүүдө кызматтарды көрсөтүү;

- ар кандай жол менен стипендия төлөп берүү;

- ишмердүүлүк менен алектенүүнү каалаган жумушсуз балдарга каржылык колдоо көрсөтүү.

Жыйынтыктап айтканда балдардын укуктарын сактоо үчүн саламаттыгын, социалдык жактан коргоо үчүн ыңгайлуу шарттарды түзө ала турган системаны иштеп чыгууга жардам берүү болуп саналат.

Адабияттар:

1. Альперович В.Д. и др. Социальная защита населения. М.: , 2004.
2. Басова Н.Ф. Социальная работа с молодежью. Учебное пособие. Под редакцией доктора педагогических наук. М: 2010г.

3. Воронова Е. Социальная работа с уличными детьми / Е. Воронова // Социальная педагогика. – 2004. - №4.
4. Кыргызстандын балдарындагы жакырчылык, Initial Literature Review, СНП.
5. Кыргызстандагы балдардын бүгүнкү абалы жана келечеги: Биринчи жалпы улуттук форумдун материалдар жыйнагы. Бишкек – 2005.
6. Марасулова Н.А."Кыргыз Республикасында балдарды социалдык жактан коргоо". Б;2012-ж.
7. ЮНИСЕФ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА - 2005 – 2010 – ж.ж. Бишкек – 2005. 20 б.

Рецензент: д.филос.н., профессор Карабеков К.Ч.